

Kunnskapsdepartementet
postmottak@kd.dep.no

Vår ref: FSR Oslo, 29. oktober 2015

Høring om revisjon av forskningsetikkloven.

Det vises til høringsnotat fra Kunnskapsdepartementet av 9. juli 2015 om revisjon av forskningsetikkloven.

Tekna ønsker først å gi noen generelle kommentarer om noen utfordringer og problemstillinger vi har fått erfaring med gjennom vårt arbeid med forskningsetikkloven på vegne av de mange forskere som er medlemmer hos oss. Vi viser i den forbindelse til de to møtene vi har hatt med Kunnskapsdepartementet om utfordringer knyttet til forskningsetikkloven i praksis.

Deretter kommenterer vi spesielt på hovedspørsmålene som Kunnskapsdepartementet tar opp i høringsbrevet og andre forslag i høringsnotatet.

Generelle kommentarer

Tekna mener det er viktig å tydeliggjøre forskningsetikkloven som en prosedyrelov. Den må etablere klare saksbehandlingsnormer for å ivaretar rettsprinsippene til den enkelte. Diskusjonene i Nasjonalt forskningsetisk forum og i nevnte høringskonferanse vitner om holdninger til Norges lover som er problematiske i et demokratisk land der rettsvesenet gjennomgående har stor tillit og legitimitet. Vi mener det er viktig å tydeliggjøre at samfunnets grunnleggende rettsprinsipper også gjelder for ansatte og studerende ved universiteter og høyskoler.

De andre lovene som regulerer offentlig virksomhet må i større grad ivaretas og hentes inn igjen i prosedyrer som forskningsetikkloven bør omfatte.

Begrepsbruken rundt Forskningsetikkloven vanskeliggjør diskusjonen fordi den bidrar til å blande etiske faglige vurderinger og juridiske vurderinger av atferd i henhold til lover og regler. Det er forskjell på faglige vurderinger i valg av forskningstema/prosjekt og uønsket faguavhengig atferd som å lyve, stjele og jukse. Dette skillet er dessverre ikke tydelig nok i debatten, og heller ikke i loven. Tekna mener dette bør bli tydeligere og at det i den sammenheng kan være grunn til å revurdere lovens benevning, *Forskningsetikkloven*. Det er behov for å se på begrepsbruken generelt og kanskje på lovens benevning spesielt.

Spesielle kommentarer.

1. Krav til forskerens aktsomhet §3, 1. ledd, krav til forskere og forskningsinstitusjoner §3, 2. ledd.

Tekna er opptatt av at ansvaret for redelighet i forskning er et dualistisk ansvar. Aktsomhetsansvaret som påhviler forskeren, fremgår i dag forutsetningsvis av henvisningen i forskningsetikklovens § 1 som viser til anerkjente etiske normer. Ansvar er personlig, jf for eksempel retningslinjene for NENT, men lovteksten gir liten veiledning i forhold til hva dette ansvaret består i og hvor langt det strekker seg.

Teknas mener det er viktig at dette ansvaret tydeliggjøres og støtter derfor dette i forslaget til ny lov § 3 nummer 1. Imidlertid gjenbruker også paragrafen uttrykket «anerkjente etiske normer» og gir liten veiledning til leseren hva dette egentlig består av. Tekna mener det må være et poeng å tydeliggjøre hva slags normer det her skal være snakk om, f.eks. om det er nasjonale, internasjonale regler eller normer fastsatt av institusjonen. Kunnskapsdepartementet bør i den nye lovens forarbeider tydeliggjøre begrepet ved hjelp av konkrete eksempler. Det vil gjøre saksbehandling etter loven lettere og det blir mulig å søke veiledning om hvordan loven skal forstås.

Det er en klar fordel at institusjonsansvaret tydeliggjøres. Det er viktig å understreke institusjonens oppgaver og plikter når det gjelder å kvalitetssikre at forskningen er ansvarlig og etisk forsvarlig. Det er særlig institusjonenes ansvar for å sikre opplæring og utdanning for forskere innenfor forskningsetikk som er viktig.

Dernest handler dette også om god forskningsledelse. I saker der Tekna har bistått medlemmer er det ofte spørsmål om forskningsledelsen har gjort det som er nødvendig for å hindre at forskningen kommer i konflikt med etiske normer. Begrepet forskningsledelse bør etter Teknas mening innarbeides i lovteksten som en del av forskningsinstitusjonens ansvar.

Ansvar for å ha et forsvarlig saksbehandlingsapparat for å behandle eventuelle saker etter forskningsetikkloven fremgår direkte av ordlyden i § 3 bokstav c). Vår oppfatning er at institusjonene i dag i varierende grad har et slikt rammeverk. Utfordringen er at saker etter forskningsetikkloven i praksis blir behandlet ulikt. Det vil være en fordel om dette regelverket blir mest mulig likt for å sikre forutberegnelighet for både institusjonen og forskeren.

Tekna mener at en sak om mulig brudd på forskningsetikkloven er så alvorlig at et utvalg som skal undersøke om det foreligger brudd på loven, bør følge forvaltningslovens regler. Når lovutkastet åpner opp for at et faglig uavhengig utvalg skal behandle saker og gi uttalelser, slik det er formulert i forslag til § 6 første ledd, så bør departementet også gi dette utvalget et kjent rammeverk å arbeide etter og beslutninger i utvalget status som enkeltvedtak.

Ordlyden i paragrafen legger opp til at et utvalg *kan* gi uttalelse. Det bør etter vårt skjønn styrkes i loven til at utvalget *skal* ha plikt til å gi uttalelse i saker om mulig

brudd på forskningsetikkloven. Når et slikt utvalg først er etablert og regelverket for behandling er fastsatt, er det viktig at det også har myndighet og reell anledning til å undersøke påstandene om mulig brudd på loven.

Tekna mener departementet i for liten grad har lagt vekt på forskerens rettsvern når påstand om mulig brudd på forskningsetikkloven reises. Rettsvern betraktninger tilsier at forskeren må anses uskyldig inntil det motsatte er dokumentert. Teknas erfaring er at mistanke om brudd på loven raskt får personalmessige konsekvenser. Dette strider mot prinsippet i både forvaltningsrett og strafferett om at en ikke kan fastsette reaksjon i en sak før en har trukket endelig konklusjon. En arbeidsgiver bør derfor ikke iverksette personalmessige reaksjoner før en eventuell klage er ferdigbehandlet. Mener institusjonen at mistanken er så sterkt begrunnet at det kan være grunnlag for avskjedigelse, kan den alternativt bruke regelen om suspensjon i arbeidsmiljøloven mens saken undersøkes. Tekna ber departementet om å kommentere slike personalmessige forhold i forarbeidene til lovteksten særskilt, for å klargjøre at eventuelle reaksjoner ikke kan ilegges før saken er ferdig behandlet.

Tekna mener det er behov for at departementet vurderer at saksbehandlingen følger forvaltningslovens regler: om utvalget får status som forvaltningsorgan, treffer vedtak og om det skal være klagerett på dette vedtaket. Etter vårt skjønn vil dette markere tydelig at rettsvernet for enkeltforskere følger allmenne rettsprinsipper som gir ham/henne mulighet for kontradiksjon og overprøving ved klage.

2. Adgang til klagerett.

Tekna er av den klare oppfatning at saker etter forskningsetikkloven oppleves så inngripende og alvorlige for en forsker at saker bør behandles etter forvaltningslovens regler og system. Det innebærer at det må gis klageadgang på en uttalelse fra utvalg under § 6 første ledd. Dette er et gjengs forvaltningsrettslig prinsipp. Tekna mener det må være i institusjonenes og forskernes interesse at slike uttalelser kan kvalitetssikres og ettergås.

Tekna mener videre at det er lite hensiktsmessig at klager skal rettes mot Kunnskapsdepartementet. Tekna mener at det Nasjonale Granskingsutvalget kan være riktig organ for å behandle klagesaker. Tekna mener at et sentralt organ for alle klagesaker etter loven vil bygge opp kompetanse og erfaring i utvalget og samtidig kvalitetssikre lokale utvalgs uttalelser og rettsvernet til forskeren.

Tekna mener det kan være naturlig at fagspesifikke organer som De Forskningsetiske Komiteer (for eksempel NENT) gis en rolle i klagerunden. Dette er ikke diskutert i høringsnotatet, og bør vurderes.

Tekna mener at Granskingsutvalgets offentliggjøring av konklusjon bør kunne utsettes en kort periode av hensyn til de berørte parter.

3. Vitenskapelig uredelighet

Begrepet *vitenskapelig uredelighet* er definert i lovutkastet § 6 in fine. I følge forarbeidene til forskningsetikkloven av i dag (ot.prp. nummer 58 for 2005-2006), er lovens siktemål å ramme de alvorligste tilfellene av brudd på forskningsetikk;

Lovens definisjon av uredelighet er begrenset til alvorlige tilfeller av bevisst eller grovt uaktsom uredelighet. Definisjonen dekker ikke faglig uenighet eller mindre alvorlige tilfeller av brudd på god vitenskapelig praksis.

For at en handling skal falle inn under definisjonen, må utvalget sannsynliggjøre at handlingen har foregått med forsett eller som følge av grov uaktsomhet. For at kravet om forsettlig opptreden skal være oppfylt, må det finnes bevisst at forskeren hatt som hensikt å bevisst villede eller forlede. Departementet mener at utvalget bør være svært restriktivt med å slå fast uredelighet i tilfeller der det kan være tvil om handlingen ligger innenfor kravet til forsett eller grov uaktsomhet.

Oppstillingen i loven gjør det vanskelig å få veiledning om hva som eventuelt faller utenfor lovens virkeområde. Det normale påstandspunktet i en sak etter dagens forskningsetikklov er typisk at det påstås å foreligge en form for plagiering. For eksempel er manglende henvisningspraksis, som i BI-saken, brudd på kildebruk og – henvisninger og innebærer en form for plagiering. Saken ble som kjent behandlet av Granskingsutvalget og senere i klagerunden av departementet og ble derfor omfattet av loven som et alvorlig forhold. Tekna mener at mangelfull henvisning i seg selv kan kvalifiseres som plagiering, og derfor kan den vanskelig anses som en sak som faller utenfor dagens definisjon av loven. Hvor grensen nedad går i forhold til lovens virkeområde er likevel vanskelig å forstå.

Tekna mener derfor det er uklart hvilke brudd som anses for å være *mindre alvorlige* og som derfor dekkes av loven. Vi antar at ved usikkerhet om en sak faller innenfor eller utenfor lovens virkeområde, vil en sak normalt behandles som om det forelå et brudd på forskningsetikkloven. Dette gir loven et stort nedslagsfelt i praksis. Tekna mener det er vanskelig å tenke seg en lovtekst som unntar *mindre alvorlige brudd*. Departementet bør derfor vurdere å sløyfe ordet *alvorlig* i teksten, og i stedet knesette som prinsipp at det er brudd på god vitenskapelig praksis som kan danne grunnlag for behandling av en sak etter loven i tillegg til de øvrige eksemplene listet opp. Det bør i tilfelle presiseres i lovteksten at den ikke er uttømmende, f.eks. ved å henvises til at:

Med vitenskapelig uredelighet menes *blant annet* ...

Tekna mener at skyldbegrepet i loven har utløst unødig tvist mellom parter fordi skyldkravet er praktisert for strengt. Tekna har i flere saker bistått medlemmer der det objektivt sett nok har vært grunnlag for å hevde brudd på forskningsetikkloven. Likevel har det av mange årsaker vært usikkert om det subjektive vilkåret for fellelse var til stede. Avgjørelsene i sakene om BI og IFE gir noe veiledning, men avgjørelsene hva gjelder forståelsen av skyldkravet spriker og har skapt usikkerhet blant forskerne og oss som rådgivere. Vi opplever at praktiseringen av loven stiller svært strenge krav for fellelse. Skyldspørsmålet bør departementet derfor behandle mer utførlig i det som

blir forarbeidene til ny lov om forskningsetikk. For eksempel bør det fremgå av forarbeidene hvorvidt det dualistiske ansvaret som beskrevet i lovens § 3, betyr at en forsker normalt vil gå fri dersom institusjonen ikke har overholdt sine forpliktelser eller ansvar for god forskningsledelse og opplæring.

Tekna forslår at utvalgene etter § 6 nå skal gis plikt til å behandle saker om uredelighet. Det innebærer at de må også ha plikt til å vurdere utførlig det subjektive vilkåret for fellelse. Tekna mener derfor at det er viktig at utvalget har god juridisk kompetanse slik at skyldspørsmålet får korrekt behandling. Departementet kan i føringer i de nye lovforarbeidene bidra til å kvalitetssikre dette arbeidet ytterligere.

Tekna mener for øvrig at skyldkravet for fellelse – grov uaktsomhet eller forsett – er korrekt nivå i saker om vitenskapelig uredelighet og gir en nødvendig sikkerhetsventil mot mindre alvorlige tilfeller. Det er ikke til å unngå at en potensiell sak behandles etter loven der skyldkravet ikke finnes oppfylt. Det understreker hvor viktig det er at utvalget etter lovutkastets § 6 foretar en korrekt faglig og rettslig vurdering av saken. I tillegg understreker det viktigheten av den forskeren som er mistenkt for uredelighet behandles som uskyldig inntil endelig uttalelse/vedtak foreligger i saken.

Med vennlig hilsen

Tekna - Teknisk-naturvitenskapelig forening

Ivar Horneland Kristensen
Generalsekretær